
LATIJN IS DOOD.

LANG LEVE LATIJN!

PARS SEXTA

(LECTIO TERIA DECIMA ET QUARTA DECIMA)

Inhoud

Les 13.....	4
De onvoltooide passieve tijden	5
De regel	5
Opdracht 1.....	6
Opdracht 2.....	7
Opdracht 3.....	8
Opdracht 4.....	9
Opdracht 5.....	10
De correlativa	11
Opdracht 5.....	12
Opdracht 6.....	12
Het einde van de koningstijd	14
De nieuwe republiek.....	14
De Tarquiniï zoeken steun bij de Etrusken.	19
Opdracht 7.....	22
Tekst 13.1.	22
Opdracht 8.....	25
Puzzel les 13.....	26
Iacobus de Voragine	28
De Heilige Nicolaus	28
Het feest	29
Opdracht 10.....	30
Tekst 13.2	30
Tekst 13.3	31
Leerwoorden les 13	33
Grammatica les 13.....	34
De onvoltooide passieve tijden	34
De regel	34
De adiectiva correlativa.....	36
Les 14.....	37
Opdracht 1.....	39
Brennus.....	40
Het gebruik van het ppp	42
Opdracht 2.....	42
De voltooide passieve tijden	43
Opdracht 3.....	43
Opdracht 4.....	43
Perfecta met praesens betekenis	44

Opdracht 5.....	44
Opdracht 6.....	44
Het beleg van Clusium	45
Opdracht 7.....	46
Tekst 14.1	46
Opdracht 8.....	47
Opdracht 9.....	48
De Galliërs trekken naar Rome.....	50
Opdracht 10.....	50
Tekst 14.2	50
Opdracht 11.....	52
Opdracht 12.....	53
Opdracht 13.....	54
Tekst 14.3	54
Leerwoorden.....	57
Grammatica les 14	58

Les 13

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, fut.ex
3. 1^e t/m 5^e declinatie
4. adiectiva 1/2^e decl en 3^e declinatie
5. adverbia
6. de pers., aanwijzende , bezit., vragende, betr. vnw
7. p.p.a.
8. gradus comparationis
9. aci

Geleerd worden:

1. passieve onvoltooide tijden
2. de correlativa

De onvoltooide passieve tijden

Je zult misschien verrast zijn, maar werkwoorden hebben ook geslachten: bedrijvend en lijdend, ofwel het genus activum en passivum. Het genus activum/de bedrijvende vorm is die vorm waarbij het onderwerp iets doet. Die actieve vorm heb je tot nog toe gehad: hij loopt, hij schreeuwt. De passieve/lijdende vorm is die vorm van het werkwoord waarbij er iets met het onderwerp gebeurt: hij wordt geslagen, de deur wordt geverfd. Het passivum hebben jullie in het Latijn nog niet gehad.

Nu kunnen we heel moeilijk doen en je alle rijtjes uit het hoofd laten leren, maar eigenlijk is het passivum voor alle onvoltooide tijden (praesens, imperfectum en futurum) uiterst simpel, als je de regels kent en toepast. Als je dat doet, kun je de rijtjes zelf bedenken en de vormen makkelijk herkennen.

De regel

Van alle onvoltooide tijden maak je het passivum als volgt:

1. neem de tijdstam + evt. bindklinker + uitgang.
2. de tijdstammen (praesensstam + tijdkenletter(s)):

coni.	praesens	imperfectum -ba-	futurum -b- of -a/e-
1	lauda-	lauda -ba-	lauda-b- (e,i,u)
2	mone-	mone -ba-	mone-b- (e,i,u)
3	reg-(e,i,u)	rege -ba-	reg-a/e-
4	audi- (u)	audie -ba-	audi-a/e-
5	capi-(e,i,u)	capie -ba-	capi-a/e-

3. de uitgangen

modus	uitgang	p.	
1s ind.	-(o)r	1p	-mur
2	-ris	2	-mini
3	-tur	3	-ntur
inf. praes.	1 ^e , 2 ^e , 4 ^e 3 ^e en 5 ^e		-ri -i
imperativus		2s 2p	-(e)re -(i)mini

Opdracht 1

Vul nu zelf de volgende rijtjes in.

praesens	laudare	monere	regere	audire	capere
1					
2			reg- e -ris		cap- e -ris
3					
1					
2					
3					
imp.2sg.					
imp.2pl.					
infinitivus					

imperfect.	laudare	monere	regere	audire	capere
1					
2					
3					
1					
2					
3					

futurum.	laudare	monere	regere	audire	capere
1					
2					
3					
1					
2					
3					

Nota bene.

door:

bij personen, dieren, abstracta: a, ab, abs +abl.

bij dingen: abl. zonder voorzetsel

1. A militibus amatur.
2. Ab Amore vincor.
3. Saxo necatur.

Opdracht 2

Verzamel de verba onder de tekst van deze les. Geef de coniugatie, de 1^e praesens en perfectum en de betekenis.

verba	conj.	1 ^e praes.	1 ^e perf.	betekenis

Opdracht 3

Vertaal de volgende vormen.

1. creditur	6. teneor	11.laederis
2. ostendebamur	7. probaris	12.tranari
3. petimini	8. putantur	13.approbor
4. recipiuntur	9. negatur	14.ponimini
5. reddi	10.ceditur	15.rumpuntur

1. ponar	5. reddetis	9. ostenderas
2. reddebas	6. cessisti	10.parebatur
3. credidisti	7. eligentur	11.restiterimus
4. laedebaris	8. tenebuntur	12.petiverint

13.tenuisse	16.cedent	19.praeteribimus
14.probaberis	17.resistam	20.recepisse
15.putabimini	18.puniemur	
1. praeterierunt	11.posuero	21.punieris
2. perveniam	12.repetetur	22.permittite
3. approbabimini	13.elegit	23.repetivisti
4. eligeris	14.parent	24.permisimus
5. poposceris	15.perveneram	25.rupit
6. paruerunt	16.ponet	26.rumpemini
7. tranaveritis	17.poposcistis	27.reveniam
8. tacebitur	18.elige	28.poscam
9. laeserant	19.reveneras	29.tranabis
10.laedetur	20.appareba-mus	30.rumperis

Opdracht 4

Geef van onderstaande substantiva de betekenis, stam, geslacht en declinatie.

substantivum	betekenis	stam	geslacht	decl.
virtus				
pax				
collis				
virgo				
obses				

fames				
fatigatio				
obsidio				
genus				
honor				
modus				
fama				
consilium				
legatus				
foedus				
iussum				
puella				
libertas				
amica				
hostis				
statua				
via				

Opdracht 5

vertaal de volgende vormen.

1. virtute	8. genera	15.iussorum
2. pace	9. honoribus	16.puellis
3. collium	10.modi	17.libertati
4. virgini	11.famam	18.amicae
5. famem	12.consiliis	19.hoste
6. fatigatio	13.legatos	20.statuam
7. obsidionum	14.foederibus	21.viis

1. viarum	2. libertate	3. fami

4. obsidibus	11.paci	18.iussi
5. fama	12.virtutem	19.honori
6. colle	13.puellas	20.foedere
7. obsidioni	14.virginum	21.amicis
8. fatigatione	15.legatis	22.statua
9. modo	16.consilia	23.viis
10.generum	17.hostium	24.virgini

De correlativa

In iedere taal heb je woorden die met elkaar corresponderen: hoe groot-zo groot (als), hoeveel – zo veel (als).

In het Latijn bestaan die ook en zij vervullen een belangrijke rol. Het zijn bijvoeglijke naamwoorden! Er zijn drie soorten: vragende, aanwijzende en betrekkelijke.

Vragend		
qualis, quale?	3 ^e decl.	Hoedanig, Wat voor?
quantus, a, um?	1 ^e /2 ^e decl.	Hoe groot?
quot?	onverbuigbaar	Hoeveel?

aanwijzend		
talis, tale	3 ^e decl.	zodanig
tantus, a, um	1 ^e /2 ^e decl.	zo groot
tot	onverbuigbaar	zo veel

betrekkelijk		
qualis, e	3 ^e decl.	(zodanig) als
quantus, a, um	1 ^e /2 ^e decl.	(zo groot) als
quot	onverbuigbaar	(zo veel) als

Opdracht 5

Vertaal de volgende zinnen in correct Nederlands.

1. Talia verba dixit, qualia voluit.
2. Quantae virtutis est?
3. Quot honores dedisti, tot recepisti.
4. Talia consilia bona sunt.
5. Qualia arma sunt, talis pax est.
6. Tot virgines vidi, quot aves in caelo sunt.
7. Quali modo tantis hostibus restitisti?
8. Quot militibus permisisti Tiberim tranare?
9. Quales milites elegimus?
10. Tantam statuam in via posuistis, quantus collis est.

Opdracht 6

Vertaal.

1. Romanos solos istis Etruscis trans Tiberim fortiter restitisse putavimus.
2. Turpi caede illos Romanos iterum vinci negant.
3. Nobiles iuvenesque captivos ad hanc urbem remittere nolent.
4. Hostes suos captivos laedentes celeriter punire volumus.
5. Consiliis legatorum parentes se hostibus cedere vix probant.
6. Ostenditur genus Romanum pacem ferre voluisse.

7. Poscimus vos non laedentes nos ad castra remittere.
8. resistentibus pacem non feremus.
9. Resistenti hosti pax non feretur.
10. Turpe putant libertatem amittere.

Het einde van de koningstijd

Als je kijkt naar de manier waarop Lucius koning is geworden, zal het niet verbazen, dat zijn koningschap gekenmerkt wordt door tyranniek, hoogmoedig gedrag. Zo kreeg Lucius dan ook de bijnaam Superbus. Meer en meer werden de Romeinen in plaats van vrije mannen ingezet als slaven, maar wat zijn zoon Sextus deed, was de druppel die de emmer deed overlopen.

De Romeinen waren het stadje Ardea aan het belegeren. Toen de prinsen 's avonds aan het maal waren, schepten ze op over hun vrouwen. Uiteindelijk besloten ze onverwacht gezamenlijk bij al die vrouwen afzonderlijk langs te gaan om te kijken wie nu werkelijk de beste was. Zo kwamen ze ook bij het huis van Collatinus Tarquinius, een neef van Sextus. Daar troffen ze zijn vrouw Lucretia aan, terwijl ze nog diep in de nacht temidden van haar slavinnen wol aan het bewerken was. Allen waren het er over eens: Lucretia zou de prijs van beste vrouw krijgen. Wat men niet doorhad, was dat Sextus door dat voorbeeldige gedrag zijn zinnen op Lucretia gezet had. Toen de prinsen weer terug in het kamp waren, sloop Sextus nog diezelfde nacht weg, ging naar Collatinus' huis, kreeg daar van Lucretia een gastvrij onthaal, maar toen Lucretia op bed lag, sloop Lucius gewapend haar kamer binnen en dwong haar tot seks onder het dreigement haar te schande te maken. Daarna ging hij weg. Lucretia zond bodes naar haar vader en man. Dezen kwamen in gezelschap van Brutus, een neef. Lucretia liet hen zweren wraak te nemen en doodde zich daarna. Terwijl vader en man verbijsterd waren, nam Brutus het initiatief en luidde de opstand in. Het koningshuis werd verdreven en de republiek ontstond. De eerste consul was Brutus.

De nieuwe republiek

Volgens de overlevering werden de koningen in 509 verdreven. Toen de koning verdreven was, viel zijn plek open. De staat moest hervormd worden. Men verafschuwde de koningen wegens hun tirannieke gedrag en wilde herhaling voorkomen. De haat was en bleef zo groot, dat alleen al de toespeling van Caesar (eeuwen later) op het koningschap gecombineerd met zijn tirannieke gedrag reden genoeg was voor een aantal vooraanstaande Romeinen hem te vermoorden. En dat was in 44 v.Chr. bijna 500 jaar, nadat de koningen verdreven waren.

Men wilde ervoor zorgen dat die tirannie zich niet zou herhalen. Dat was alleen mogelijk indien de hoge posten vergeven werden door verkiezingen, als het

volk iets in de melk te brokkelen had en als die nieuwe magistraten niet te lang hun ambt konden bekleden en die macht ook moesten delen.

Verkiezingen werden ingevoerd, niet voor de hele bevolking, maar slechts voor de adellijke laag, de patres, of patriciërs, die ook zitting hadden in de senatus. Ook niet iedereen kwam in aanmerking om gekozen te worden tot een hoge post. Alleen de leden die tot de hoogste laag behoorden, diezelfde **patres**, of **nobiles**. Tot deze elite behoorden de leden van de landadel die van oudsher geld genoeg had. Ergens is het wel logisch dat dezen de hoogste posten bekleedden. Wie rijk is, heeft tijd genoeg zich met het bestuur te bemoeien; zij hebben ook bestuurlijke ervaring en belang bij stabiliteit; bovendien kon je verwachten dat die lieden de hoogste ontwikkeling hadden. De gewone boer, zoals de meeste Romeinen waren, was niet geschikt voor zware bestuurstaken, waarvoor tijd, kennis, inzicht en ervaring vereist waren.

Met het verdwijnen van de koning kwamen vier verantwoordelijkheden vrij. De koning had oorspronkelijk religieuze, bestuurlijke, rechterlijke en militaire taken. Deze **vier taken** waren hem verleend onder één paraplu van het zogenaamde **imperium**, goddelijk bevelsgezag. De Romeinen geloofden dat de hoogste gezagsdragers, oorspronkelijk de koning en later zijn vervangers, hun gezag van de goden kregen. Vandaaruit is het dus ook logisch dat die gezagsdragers religieuze taken hadden, natuurlijk ook juridische, omdat recht met de goden verbonden was, militaire, omdat de goden het succes in de oorlog bepaalden en bestuurlijke, omdat het welzijn van de staat afhankelijk van de goodwill van de goden was en vandaaruit ook het succes van het bestuur. Na verkiezingen moesten de gekozenen bij aanstelling tot imperiumdrager dan ook de **auspiciën** halen, instemming van de goden via de vogels. Pas als de goden kenbaar maakten dat ze instemden met de aanstelling van een magistraat en ook met een voorgenomen handeling van hen werd de betreffende persoon geïnaugureerd (benoemd, ingewijd) of mocht zijn voorgenomen handeling doorgaan.

Toen de koning afgezet was, is men overgegaan tot een soort democratie. De gezagsdragers werden gekozen. Uiteindelijk was het als volgt.

Ieder jaar werden er twee **consuls** gekozen. Zij waren de directe opvolgers en plaatsvervangers van de koning. Hun imperium was gedurende 1 jaar onbeperkt, afgezien van het feit, dat ze dat imperium met een **collega** (samengekozene) moesten delen. Dat konden ze op verschillende manieren doen: het rijk in tweeën delen, het jaar in tweeën delen en in turnus (toerbeurt) regeren, of zelfs om de maand of om de dag. De consul had op elk gebied het hoogste gezag: bestuur, leger, recht en ook religie. Naast de consul werd wel apart ieder jaar een opperpriester gekozen, de **pontifex maximus**.

Deze moest zorgen dat alle religieuze taken naar behoren werden uitgevoerd. Dit was geen imperiumdrager. Dit opperpriesterschap was een politieke functie. Zo is ook Julius Caesar Pontifex Maximus geweest. Voordat je consul kon worden, moest je eerst gekozen worden tot **praetor**. Daarvan waren er altijd meer dan twee geweest. Ook zij hadden imperium, maar omdat hun taakgebied (provincia) kleiner was dan dat van de consul, waren ze altijd ondergeschikt aan de consul, als die in hun taakgebied kwam. Dat taakgebied (provincia) kon werkelijk een gebied zijn, zoals bijvoorbeeld Sicilië. De praetor had op Sicilië dezelfde bevoegdheden als de consul in het hele rijk. Je had echter ook een praetor urbanus, die in Rome rechtsprak. Voordat je praetor werd, begon je oorspronkelijk je carrière met de quaestuur. Je kon tot **quaestor** gekozen worden en volgde dan de praetor als administrateur. Zo kon je als zijn volgeling zien, hoe het moest. De quaestor had geen imperium.

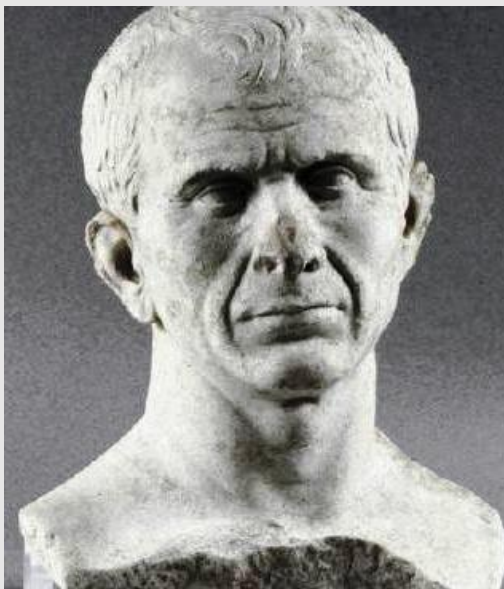

In later tijd kon je je carrière ook beginnen als **aedilis**, een soort politiecommissaris, die verantwoordelijk was voor de openbare orde en de graanvoorziening. Je kon ook kiezen voor een militaire start. Dan kon je gekozen worden tot **tribunus militum**, militair tribuun. Dan ging je als ondercommandant mee met een veldheer. Per legioen waren er meestal 6. Als je deze functie goed vervulde, kon dat zeer in je voordeel spreken bij de latere belangrijke verkiezingen. Romeinen hadden nu eenmaal een zwak voor goede soldaten.

Gaius Pompeius Proculus, derde zoon van Gaius, tribuun van het 18e legioen, Praefectus Fabrum, sevir van de equites, een eretitel.

C POMPEIVS CF TER(tius) / PROCVLVS / TRIB(unus) MIL(ilitum) LEG(io) XVIII / PRAEFECTVS FABRUM / SEVIR CENTVR(iae) EQVIT(es) / HIC SEPVLTVS EST

In tijden van nood kon het gebeuren dat uit de oud-consuls een **dictator** werd gekozen door de senatoren zelf. Deze had onbeperkt imperium, hoefde later ook geen verantwoording af te leggen. Dit was een bijzondere eer. Je mocht logischerwijs maar een half jaar deze post bekleden (2 consuls één jaar, 1 dictator een half jaar), of moest onmiddellijk aftreden bij vervulling van je bijzondere opdracht.

Julius Caesar dictator

Een andere bijzondere aanstelling was de verkiezing tot **ensor**. Normaal werden alleen 2 oud-consuls één maal in de vijf jaar (**lustrum**) hiertoe verkozen en alleen als je zonder blaam was. Deze twee moesten op het Marsveld het volk tellen, hun vermogen schatten, de bevolking op grond van die schatting indelen in de ordines (de lagen: **senatoren –equites**

– **plebs**) en wie zich onfatsoenlijk gedragen had kon gedemoveerd worden door middel van een **ensoria nota**. Na de schouwing van het volk volgde er een reinigingsritueel van het volk.

Het belang van de imperiumdragers kun je aflezen aan het aantal **lictors** (staatsslaven met **fascēs**). De dictator had er 24, de consuls per persoon 12 en de praetores 6.

De carrièreweg heette de **cursus honorum**. Honor betekent in het Latijn eer. Zo zagen die Romeinen die ambten (**magistratus**) ook. Het was een eer gekozen te worden voor ambten en men werd er dan ook niet voor betaald.

De Tarquiniï zoeken steun bij de Etrusken.

Cocles verdedigt de brug.

De Tarquiniï waren dan wel verdreven uit Rome, maar dat betekende niet dat zij zich erbij neerlegden. Zij zochten steun bij de overige Etrusken die zich natuurlijk wel genoodzaakt zagen de Tarquiniï te helpen, omdat zij hun eigen macht bedreigd zagen. Immers, Rome was een Etrurisch bolwerk, dicht bij hun gebied. Porsinna, koning van het stadje Clusium, liet zich hiervoor strikken. Hij viel Rome aan. Het had weinig gescheeld, of ze hadden met een stormaanval de brug over de Tiber ingenomen, ware het niet zo dat Horatius Cocles dit voorkomen had. In zijn eentje verdedigde hij die brug en gaf hij de Romeinen de tijd die brug achter hem af te breken. Toen dat gebeurd was, dook hij met wapens en al de Tiber in en bereikte hij ongeschonden de overkant.

Voor Porsinna was dit een teleurstelling. Niet alleen Cocles onderscheidde zich door moed bij de Romeinen, ook Mucius Scaevola. Hij wist het Etrurische kamp binnen te dringen en wilde de koning doden. In het kamp zag hij hoe twee soldaten voor twee mannen stonden om soldij te ontvangen. Beide mannen waren hetzelfde gekleed. Een van die mannen deed niets en leek minder belangrijk, de andere deelde geld uit. Mucius stak die laatste neer in de veronderstelling dat hij de koning was. Helaas voor hem was dat niet zo. Hij werd gearresteerd en voor de koning gebracht, maar ook nu toonde hij zijn moed. Hij bedreigde onbevreesd de koning: de koning kon hem wel doden, maar achter hem stonden nog vele Romeinen klaar om Porsinna te doden; en om zijn lichaam gaf hij niets. Als bewijs stak hij zijn rechterhand in het vuur. De koning was ontzet en geïmponeerd. Hij liet Mucius gaan. Deze had vanaf nu de bijnaam Scaevola, Linkerhand.

Uiteindelijk sloot Porsinna vrede met de Romeinen, maar de Romeinen moesten daarvoor wel meisjes van adel als gijzelaars aan de Etrusken geven. Eén van die meisjes, Cloelia ging daar uiteindelijk niet mee akkoord en ontsnapte.

Gaius Mucius Scaevola in het bijzijn van Lars Porsenna. Ca. 1640-1645. Sydney

1 Cloelia van Guidoccio di Giovanni Cozzarelli, ca 1480

Opdracht 7

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands.

Tekst 13.1.

De Cloelia eiusque virtute

Rex Porsinna virtute Coclis Mucique vincitur pacemque cum Romanis facere vult, quia Romanos a se vinci posse non credebat. Rex Tarquiniis ostendere volens se eorum amicum esse a Romanis petivit Tarquinius ab eis recipi.

5. Romani id negantes nuntios celeriter remiserunt. Primo poscens Ianiculum collem, qui contra Romam trans Tiberim est semperque Etruscorum fuerat, a Romanis sibi reddi tandem tamen probat Romanos eum tenere, sed pro eo sibi virgines nobiles obsides dari vult. Romani primum id turpe putantes negaverunt, sed fame et fatigatione longae obsidionis vincuntur Etruscisque **10.** cedunt. Nobilissimae virgines ab eis eliguntur, in quibus Cloelia clarissimi et veteris generis. Sed qualis erat!

Virgines in castris Etruscis multo honore recipiuntur, sed sola Cloelia se obsidem Etruscis dari indigne ferens aliis virginibus hoc modo dixit: “Virgines Romanae, turpe est nos, filias clarissimorum generum, obsides esse et hostes **15.** nos tales quales captivas ibi tenere. Si huic rei non restiterimus, vita

nostra sine fama praeteribit. Si hac nocte furtim trans Tiberim tranaverimus et ad urbem pervenerimus, liberi erimus nostrique cives nos maximo gaudio recipient. Quis vestrum mecum tranabit?' Quot virgines aderant tot approbant eius consilium et nocte tacentes Tiberim tranaverunt.

Quamquam

20. Romani eas revenisse gaudebant, tamen Etruscos iratos eas repetere timebant.

Profecto vix virgines ad urbem pervenerant, cum legati Porsinnae poscentes puellas ei reddi apparuerunt; si non, regem iterum Romam oppugnare in animo habere. Nolentes a deis puniri – virgines enim sacrum

25. foedus ruperant- Romani iusso regis paruerunt: Cloelia cum aliis puellis remittitur.

Rex Cloeliam Romanosque laudavit, alteram, quod revenerat, alteros, quod eas remiserant. Ideo Cloeliae aliisque quinque puellis libertatem dedit.

Cloelia, cui eas eligere rex permisit, amicas suas secum non duxit sed putans iuvenissimas puellas a hostibus maxime laedi posse eas elegit.

30.Postea quantam statuam Cloeliae Romani via sacra posuerunt!

amica	vriendin	pervenire ad	bereiken
apparere 2	verschijnen	petere 3 ab + <i>abl.</i>	vragen aan
approbare	goedkeuren	ponere 3, posui	plaatsen
captivus	krijgsgevangen	poscere 3, poposci	eisen
cedere 3, cessi	wijken voor	praeterire	voorbijgaan
civis	burger	primo	eerst
collis <i>m.</i>	heuvel	pro + abl.	in plaats van
consilium	plan	probare	aanvaarden
contra + <i>acc.</i>	tegenover	profecto	inderdaad
credere 3, credidi	geloven	puella	meisje
eligere 3, -legi	uikiezen	punire	straffen
fama	roem, gerucht	putare	menen
fames, famis	honger	quamquam	hoewel
fatigatio,	vermoeidheid	recipere 5, -cepi	terugkrijgen
-ionis		reddere 3, -didi	teruggeven
foedus, foederis	verdrag	remittere 3, -misi	terugsturen
furtim	stiekem	repetere 3	terugvragen
gaudium	vreugde	resistere 3, -stiti + dat. z. verzetten tegen	
genus, generis	geslacht	revenire, -veni	terugkeren
honor, honoris	eer, eerbewijs	rumpere 3, rupi	verbreken
hostis	vijand	sacer, sacra, sacrum	heilig
laniculus	de laniculus	solus	alleen
in animo habere	van plan zijn	statua	beeld
indigne ferre	erover	tacere 2	zwijgen
	verontwaardigd zijn	tandem	uiteindelijk
iratus	boos	tenere 2	houden
iterum	opnieuw, weer	tranare	overzwemmen
iussum	bevel	trans + <i>acc.</i>	over
iuvenis	jong, jonge man	turpis	schandelijk
laedere 3, laesi	kwetsen	vestrum	van jullie
legatus	gezant	vetus, veteris	oud
liber, -era, -erum	vrij	via	weg
libertas, -tatis	vrijheid	virgo, virginis	maagd, meisje
longus	lang	virtus, -tutis	deugd, dapperheid
maxime adv.	het meest	vix	nauwelijks
modus	manier, wijze	quantus	hoe groot, zo groot
negare	ontkennen,		als
	weigeren	tantus	zo groot
nobilis	adellijk	quot indecl.	hoeveel, zoveel als
obses, -sidis	gijzelaar	tot	zo veel
obsidio, -ionis	belegering	qualis	hoedanig, zodanig
ostendere 3, -tendi	tonen		als
parere + <i>dat.</i>	gehoorzamen aan	talis	zodanig
pax, pacis	vrede		
permittere, -misi	toestaan		

Opdracht 8

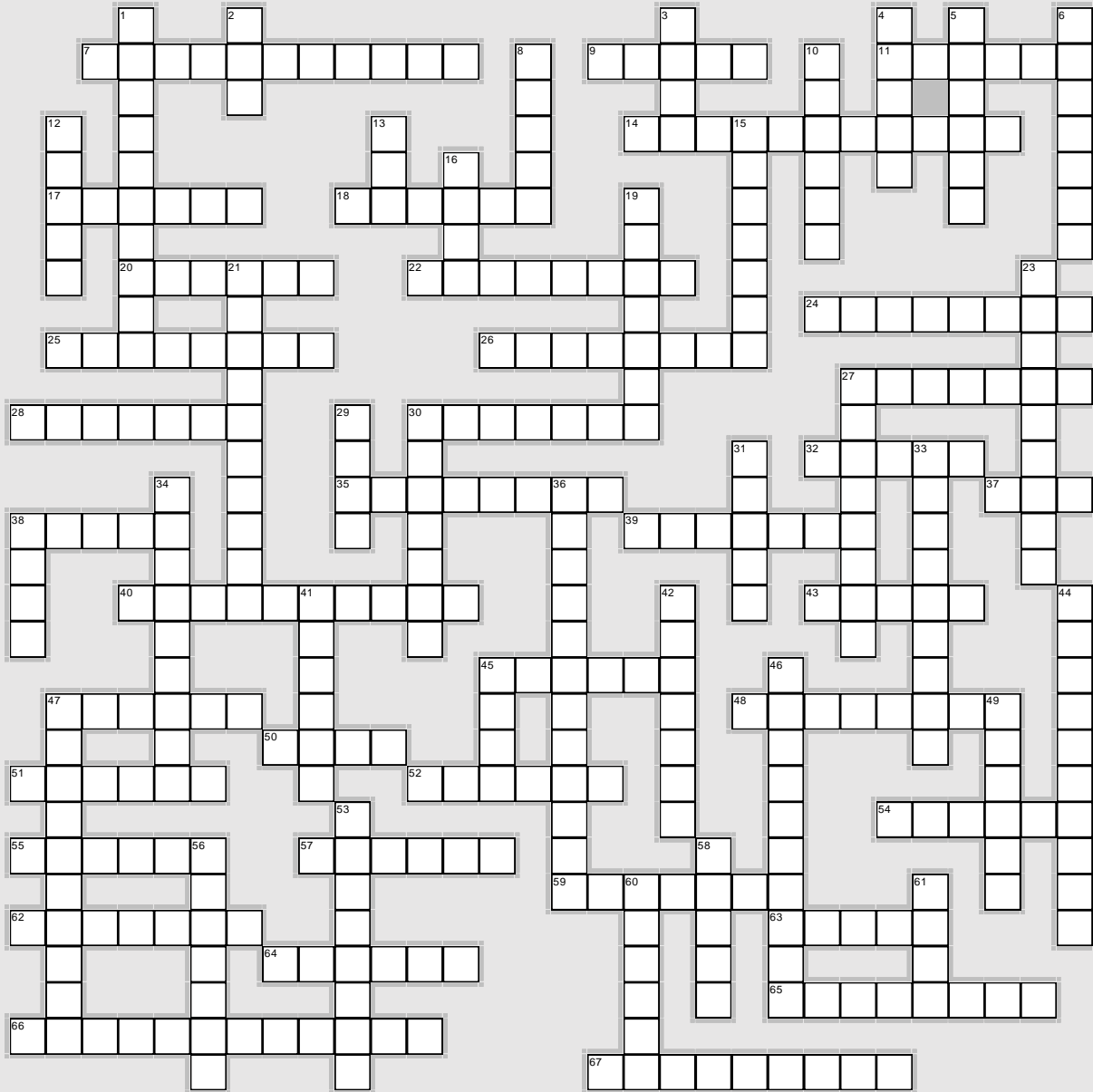
Beantwoord de volgende vragen. Baseer je antwoord op bovenstaande tekst.

1. Geef een doeltreffende vrije vertaling van *vincitur* in r.2.
2. Waarom gelooft Porsinna, dat hij de Romeinen niet kan overwinnen?
3. Wie zijn de *eorum* in r.4?
4. Welke eisen stelt Porsinna voordat er een vrede gesloten wordt?
5. Wat zou de reden zijn dat Porsinna de *virgines* als *obsides* vraagt (r.7/8)?
6. Waaruit blijkt, dat de Etrusken geen kwade bijbedoelingen hadden t.a.v. die *obsides*?
7. Wat steekt Cloelia met name in de situatie waarin ze zich bevindt r. 13 ff.?
8. Wat bevestigt *profecto* r. 22?
9. Geef twee redenen waarom de Romeinen niet zouden willen dat Porsinna Rome weer zou aanvallen r.23. Citeer als antwoord twee tekstfragmenten uit het voorafgaande.
10. Waaruit blijkt dat Porsinna betrouwbaarheid kan waarderen?
11. Geef twee redenen waarom de Romeinen een beeld ter ere van Cloelia hebben opgericht.

Puzzel les 13

Opdracht 9

Maak onderstaande puzzel.

EclipseCrossword.com

Horizontaal

- 7. jullie zullen toestaan
- 9. door hoedanig (een vrouw)
- 11. van een vriendin
- 14. jij wordt getoond
- 17. zij zullen wijken

- 18. door de eer
- 20. aan de heilige (vrouw)
- 22. van adellijken
- 24. de krijgsgevangene *obj.*

- 25. te hebben uitgekozen
- 26. van de maagden
- 27. hij zal gehoorzamen
- 28. jij krijgt terug
- 30. jij wordt gestraft

32. met een heuvel	45. meent	59. van de enige (dingen)
35. van de laniculus	47. tegenover	62. van de
37. nauwelijks	48. zij zullen houden	krijgsgevangene
38. hoedanig (een ding)	50. door vrede	63. op bevel
<i>subj.</i>	51. ik heb teruggestuurd	64. voor vriendinnen
39. verdragen <i>obj.</i>	52. jij gelooft	65. van de bozen
40. jullie zullen zijn	54. door een gijzelaar	66. jij hebt gepasseerd
geweken	55. voor het geslacht	67. zij zullen
43. voor de vijand	57. tenslotte	overzwemmen

Verticaal

1. te hebben	21. jullie bieden	42. meisje <i>obj.</i>
teruggegeven	weerstand	44. jij zult weerstand
2. op de weg	23. jullie zullen worden	hebben geboden
3. door de honger	gestraft	45. plaats
4. honger <i>acc.</i>	27. ik zal worden	46. jullie zullen
5. van burgers	goedgekeurd	geweigerd worden
6. jullie houden	29. door de wegen	47. het werd geloofd
8. het schandelijke <i>acc.</i>	30. jij wordt geplaatst	49. van zulken
10. het lange <i>subj.</i>	31. op wijzen	53. te hebben gezwegen
12. vrede <i>obj.</i>	33. van gezanten	56. jonge mannen <i>obj.</i>
13. in plaats van	34. jullie zullen	58. eerst
15. van de schandelijke	terugvragen	60. ik zal worden
dingen	36. voor vrijheden	gekwetst
16. op een wijze	38. hoeveel	61. door de enige (man)
19. voor de vreugdes	41. ik zal verbreken	

Iacobus de Voragine

Iacobus was lid van de Ordo Praedicatorum, de orde van de Predikheren, zoals de orde door volksetymologie was gaan heten. Deze orde was in 1216 gesticht en leefde volgens de regels van Augustinus (352-430): bezinning en handelen. De leden van deze orden hielden zich vooral bezig met prediken en onderwijs. Na in 1244 tot deze orde toegetreden te zijn werd Iacobus 1260 **prior** van het Dominicanenklooster te Genua en in 1266 werd hij zelfs hoogleraar in de theologie. Uiteindelijk is hij als **aartsbisschop** van Genua in 1298 gestorven. In 1816 is hij door paus Pius VII zalig verklaard.

Zijn werk bestaat deels uit een verzameling sermones (preken) die hij als predikant en docent had gehouden. Het onderwerp hiervan waren o.a. Maria, heiligen en kerkelijke hoogfeesten. Daarnaast heeft hij in 1265 de *Legenda Sanctorum* (Lezenswaardigheden der Heiligen) geschreven, een corpus (verzameling) heiligenlevens, waaraan toen veel behoefte was. Door zijn populariteit werd dit werk de *Legenda Aurea* (De Gouden Lezenswaardigheden) genoemd. Het werd al snel in vele volkstalen vertaald. Zo is er een Middelnederlandse vertaling uit 1357.

Iacobus' laatste werk is de geschiedenis van Genua (*Chronica civitatis Ianuensis*). Hieraan heeft hij van 1293 tot aan zijn dood gewerkt.

De Heilige Nicolaus

Leven.

Het levensverhaal van Nicolaus, zoals die door Iacobus de Voragine verteld wordt.

Oorspronkelijk werden verhalen over het leven van Nicolaus waarschijnlijk mondeling overgeleverd. Hij is waarschijnlijk in 280 in Patara Klein-Azië geboren. Hij is de zoon van welgestelde ouders. Al van jongs af aan verrichtte hij wonderen. Hij is genoemd naar zijn oom die bisschop was van een naburig stadje en met wie hij vaker verward wordt. Toen hij 19 was, werd Nicolaus door zijn oom, de bisschop, tot priester gewijd en legde hij de kloostergeloften af. Door zijn vasten en bidden was hij een voorbeeld voor velen. Hij zou vaker in het beloofde land geweest zijn. Toen hij tot bisschop gewijd zou worden, ontving hij de *Vita Compilata*, een versie van de bijbel, waarin diverse

levensverhalen van Jezus verzameld waren. Hij zou het concilie van Nicea¹ bijgewoond hebben, waar hij een belangrijke stem had. Hij zou de mensen vaak tijdens zijn leven tegen de demonen geholpen hebben en ook na zijn dood heeft hij voor de mensen gezorgd. Hij werd begraven in Myra, waar zijn basiliek nog steeds te bezichtigen is.

Na zijn dood werd hij in Demre in Turkije begraven en in 1087 zijn z'n resten naar Bari (Italië) overgebracht.

Het feest

Het feest van de heilige Nicolaus werd oorspronkelijk alleen in het oosten gevierd, totdat in de dertiende eeuw besloten werd dat zijn naamdag ook in het westen een van de belangrijke feesten werd. In Utrecht werd zijn dag toen al gevierd door in de schoen van vier arme kinderen goudstukken te leggen. Latere pogingen van calvinisten het heidense en paapse feest dat vaak met opstootjes gepaard ging, af te schaffen lukte niet door te grote populariteit. Het feest, zoals wij dat kennen, komt uit de 19e eeuw en staat op het conto van de onderwijzer Jan Schenkman uit Amsterdam (1806-1863). Hij heeft een prentenboekje *Sinterklaas en zijn knecht* (Amsterdam 1850) uitgebracht met daarin het lied *Zie ginds komt de stoomboot*. Hiermee werd de stoomboot geïntroduceerd. Ook zwarte Piet als hulp en Spanje als thuishaven en de schimmel waarmee de Sint over het dak rijdt, waren nieuw. Het schoentje zetten stamt al uit de 15e eeuw en komt uit Utrecht, waar in de Sint Nicolaaskerk op de avond van 5 december de schoen gezet werd. Rijken legden dan iets in de schoenen. De opbrengst werd verdeeld onder de armen. In de 16e eeuw worden de schoenen in de huiskamer gezet. Hierin worden lekkernijen als pepernoten, speculaas en marsepein gelegd.

Voor wie het leven van Sinterklaas van Iacobus de Voragine gelezen heeft, zal duidelijk zijn, dat de oorspronkelijke legende zeer afwijkt van de huidige verhalen. Duidelijk zijn echter wel bepaalde overeenkomsten. Ook bij Iacobus is er sprake van spelende kinderen, hulp aan die kinderen en armen, de zee en een schip, allemaal elementen die later uitgewerkt zijn.

¹ Het Eerste Concilie van Nicea was een concilie van christelijke bisschoppen die bijeengeroepen waren in Nicea in Bithynië (hedendaags İznik in Turkije) door de Romeinse keizer Constantijn I in 325. Dit eerste oecumenisch concilie was de eerste poging om consensus te bereiken in de Kerk door middel van een vergadering die het hele christendom vertegenwoordigde.

Opdracht 10

Vertaal onderstaand fragment uit de biografie van Sinterklaas.

Tekst 13.2

III. Nicolaus' wonderlijke verschijning op zee

4. Quadam autem die dum quidam nautae periculo gravis tempestatis afficiuntur, ita cum lacrimis oraverunt: "Nicolae, famule Dei, si vera sunt, quae de te dicuntur, nunc iuva nos ." Mox quidam in eius similitudinem apparuit dicens: "Ecce, assum. Vocor enim a vobis." Et coeperunt ei nautae in antennis et rudentibus aliisque navis armamentis a Nicolao iuvari, statimque cessavit tempestas. Cum autem ad eius ecclesiam venerunt, eum, quem numquam ante viderant, sine indice cognoverunt. Tunc Deo et Nicolao de liberatione gratias egerunt. Ille Nicolaus eos docuit eam liberationem divinae misericordiae et eorum fidei, non suis meritis attribuere .

adesse	aanwezig zijn	cessare	verslappen,
afficere 5	treffen		ophouden
ante	eerder	cognoscere 3, -novi	herkennen
antenna	ra	divinus	goddelijk
apparere 2	verschijnen	ecclesia	kerk
armamenta <i>n.pl.</i>	tuigage	experiri	ervaren
attribuere 3	toekennen	gratias agere 3, egi	danken
		hier ei	

index	aanwijzer	qui/quae/quoddam	een zekere
lacrima	traan	(persoon)	
liberatio	bevrijding	rudens	kabel
meritum	verdienste	similitudo	gelijkenis
misericordia	erbarmen	sine + <i>abl.</i>	zonder
nauta	zeeman	tempestas, -tatis	storm
Nicolaus	Nicolaas	verus	waar
periclitari	gevaar lopen		
famulus	dienaar		

Tekst 13.3

IV. Hongersnood

Quodam tempore tota provincia Sancti Nicolai fame valida afficitur, qua omnibus deficiunt alimenta. Audiens autem Nicolaus naves onustas tritico portui applicavisse illuc statim iit rogans nautas: 'Nautae, tritico incolis meae provinciae, qui inopia cibi afficiuntur, subvenietis? Nicolao illi responderunt: "Non audemus, pater. Quia mensuratum est Alexandriae, oportet omne triticum in horrea imperatoris nos reddere." Istis Sanctus dixit: "Facite nunc, quod dico, et vobis in Dei virtute promitto, quod nullam minorationem habebitis apud regium exactorem." Cum id fecerunt et eandem mensuram, quam Alexandriae acceperant, reddiderunt ministris imperatoris, miraculum referunt et Deum magnifica laude attollunt. Frumentum autem vir Dei distribuit: miraculose duobus annis non tantum ad victum suffecit, sed etiam ad usum seminis abundavit.

abundare	overvloedig zijn	nullus	geen
Alexandria	Alexandrië, <i>stad in</i>	onustus	beladen
<i>Egypte; Alexandriae: locativus: te ..</i>		oportet	het behoort
alimenta <i>n.pl.</i>	voedsel	portus 4	haven
applicare + <i>dat.</i>	aanleggen in	promittere 3	beloven
attollere	verheffen	provincia	provincie
deficere + <i>dat.</i>	tekort schieten aan	quilibet	welke ook maar
distribuere	verdelen	quod	dat, <i>voegwoord</i>
exactor	ontvanger	referre	rapporteren
fames, famis <i>f</i>	honger	regius	koninklijk
horreum	graanschuur	saltem	tenminste
illuc	daarheen	semen	zaad
imperator	keizer	statim	onmiddellijk
laus	lof	subvenire + <i>dat.</i>	te hulp komen
magnificus	groots, grootmoedig	sufficere, -feci	voldoende zijn
mensura	maat	triticum	tarwe
mensuratus	afgemeten	usus 4	gebruik
minister	dienaar	validus	krachtig
minoratio	vermindering	validus	sterk
miraculose <i>adv.</i>	wonderbaarlijk	victus	levensonderhoud
modius	schepel, 8,75 liter	virtus, -tutis <i>f</i>	voortreffelijkheid
navis	schip		

Leerwoorden les 13

amica	vriendin	pro + <i>abl.</i>	in plaats van
apparere 2	verschijnen	probare	aanvaarden
approbare	goedkeuren	profecto	inderdaad
captivus	krijgsgevangen	quamquam	hoewel
civis	burger	recipere 5, -cepi	terugkrijgen
credere 3, credidi	geloven	reddere 3, -didi	teruggeven
eligere 3, -legi	uikiezen	remittere 3, -misi	terugsturen
fatigatio, -ionis	vermoeidheid	repetere 3	terugvragen
foedus, foederis	verdrag	resistere 3, -stiti + <i>dat.</i>	zich verzetten tegen
furtim	stiekem	revenire, -veni	terugkeren
indigne ferre	verontwaardigd zijn	rumpere 3, rupi	verbreken
iterum	opnieuw, weer	sacer, sacra, sacrum	heilig
iussum	bevel	solus	alleen
iuvenis	jong, jonge man	statua	beeld
laedere 3, laesi	kwetsen	tacere 2	zwijgen
legatus	gezant	tranare	overzwemmen
liber, -era, -erum	vrij	turpis	schandelijk
libertas, -tatis	vrijheid	vestrum	van jullie
longus	lang	vetus, veteris	oud
maxime <i>adv.</i>	het meest	virtus, -tutis	deugd, dapperheid
modus	manier, wijze	vix	nauwelijks
nobilis	adellijk	quantus	hoe groot, zo groot
obses, -sidis	gijzelaar		als
obsidio, -ionis	belegering	tantus	zo groot
pax, pacis	vrede	quot <i>indecl.</i>	hoeveel, zoveel als
permittere, -misi	toestaan	tot	zo veel
pervenire ad	bereiken	qualis	hoedanig, zodanig
poscere 3, poposci	eisen		als
praeterire	voorbij gaan	talis	zodanig
primo	eerst		

alter ego

manus manum lavat

manusje van alles

homo homini lupus

Grammatica les 13

De onvoltooide passieve tijden

Het genus activum/de bedrijvende vorm is die vorm waarbij het onderwerp iets doet. De passieve/lijdende vorm is die vorm van het werkwoord waarbij er iets met het onderwerp gebeurt.

De regel

Van alle onvoltooide tijden maak je het passivum als volgt:

- neem de tijdstam + evt. bindklinker + uitgang.
- de tijdstammen (praesensstam + tijdkenletter(s)):

coni.	praesens	imperfectum -ba-	futurum -b- of -a/e-
1	lauda-	lauda -ba-	lauda-b- (e,i,u)
2	mone-	mone -ba-	mone-b- (e,i,u)
3	reg-(e,i,u)	rege -ba-	reg-a/e-
4	audi- (u)	audie -ba-	audi-a/e-
5	capi-(e,i,u)	capie -ba-	capi-a/e-

- de uitgangen

modus	uitgang	p.	
1s ind.	-(o)r	1p	-mur
2	-ris	2	-mini
3	-tur	3	-ntur
inf. praes.	1 ^e , 2 ^e , 4 ^e 3 ^e en 5 ^e		-ri -i
imperativus		2s 2p	-(e)re -(i)mini

praesens	laudare	monere	regere	audire	capere
1	laudor	moneor	rogor	audior	capior
2	laudaris	moneris	reg-e-ris	audiris	cap-e-ris
3	laudatur	monetur	regitur	auditur	capitur
1	laudamur	monemur	regimur	audimur	capimur
2	laudamini	monemini	regimini	audimini	capimini
3	laudantur	monentur	reguntur	audiuntur	capiuntur
imp.2sg.	laudare	monere	regere	audire	capere
imp.2pl.	laudamini	monemini	regimini	audimini	capimini
infinitivus	laudari	moneri	regi	audiri	capi

imperfect.	laudare	monere	regere	audire	capere
1	laudabar	monebar	regebar	audiebar	capiebar
2	laudabaris				
3	laudabatur				
1	laudabamur				
2	laudabamini				
3	laudabantur				

futurum.	laudare	monere	regere	audire	capere
1	laudabor	monebor	regar	audiar	capiar
2	laudaberis		regeris		
3	laudabitur		regetur		
1	laudabimur		regemur		
2	laudabimini		regemini		
3	laudabuntur		regentur		

Nota bene.

door:

bij personen, dieren, abstracta: a, ab, abs +abl.

bij dingen: abl. zonder voorzetsel

De adiectiva correlativa

Vragend		
qualis, quale?	3 ^e decl.	Hoedanig, Wat voor?
quantus, a, um?	1 ^e /2 ^e decl.	Hoe groot?
quot?	onverbuigbaar	Hoeveel?

aanwijzend		
talis, tale	3 ^e decl.	zodanig
tantus, a, um	1 ^e /2 ^e decl.	zo groot
tot	onverbuigbaar	zo veel

betrekkelijk		
qualis, e	3 ^e decl.	(zodanig) als
quantus, a, um	1 ^e /2 ^e decl.	(zo groot) als
quot	onverbuigbaar	(zo veel) als

Les 14

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, fut.ex
3. passieve onvoltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e declinatie
5. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e declinatie
6. adverbia
7. de pers., aanwijzende , bezit., vragende en betr. vnw
8. p.p.a.
9. gradus comparationis
- 10.correlativa
- 11.aci

Geleerd worden deze les:

1. het participium perfecti passivi (p.p.p.)
2. passivum voltooide tijden
3. perfecta met praes. betekenis

Het voltooid deelwoord

Al eerder in les 11 hebben we kennis gemaakt met het tegenwoordig deelwoord dat je in het Nederlands maakt door achter de stam van het werkwoord –e-nd te plaatsen. In het Latijn bleek dat niet veel anders. Je maakte dat deelwoord door achter de stam -(e)ns te plaatsen. Dit deelwoord bleek een bijvoeglijk naamwoord van de 3^e declinatie te zijn met actieve betekenis en gelijktijdig met de handeling van het hoofdwerkwoord.

In het Nederlands bestaat ook een **voltooid deelwoord**: gezien, gekocht, verhuisd. Kenmerken van dit deelwoord zijn

- dat het woord waarbij het deelwoord hoort de handeling ondergaat, dus dat het deelwoord lijdend/passief is (de man is gezien),
- dat het voortijdig is, dus dat het eerder gebeurt is dan de hoofdhandeling (Ik begraaf de gestorven hond).

In het Latijn bestaat dit voltooid deelwoord ook. Het heet dan **participium perfecti passivi**. In het Latijn is dat participium een bijvoeglijk naamwoord van de 1^e/2^e declinatie, te vergelijken met bonus.

Vorming: in principe maak je het p.p.p. van alle conjugaties door achter de stam -tus/ta/tum te zetten.

Bijzonderheden:

- 2^e conj.: de stam –e- verandert in –i-
- 3^e conj.: g+t → ct en b+t → pt
- met name verba met stam op –t- en –d- krijgen achter de stam –sus/sa/sum;
-t+d → -sus/sa/sum
stam op –g+s → -xus

conjugatie	vorming	betekenis
algemeen	stam -tus/ta/tum	--t/-t/-en
1 ^e lauda-re	lauda-tus	geprezen (zijnd)
2 ^e mone-re	moni-tus	gewaarschuwd
3 ^e reg-e-re scrib-e-re mitt-e-re fig-e-re	rec-tus scrip-tus missus fixus	bestuurd geschreven gestuurd vastgemaakt
4 ^e audi-re	audi-tus	gehoord
5 ^e cap-e-re	cap-tus	genomen

Opdracht 1

- Verzamel uit de woorden onder de tekst van les 14.1 opdracht 7 de verba.
Geef van ieder verbum
 - de 1^e s. praesens
 - het perfectum
 - het ppp.
- Leer de verba.

verbum	conj.	1 ^e sg. praesens	perfectum	ppp	betekenis

Brennus

Toen de Tarquiniï uit Rome verdreven waren, was het bestaan van de nieuwe republiek nog lang niet zeker. In tegendeel, de strijd om het bestaan begon nu pas. De Tartquiniï zochten in eerste instantie hun heil bij hun volksgenoten, de Etrusken en hoopten met hun steun Rome weer in handen te krijgen. De Etrusken die zich hiervoor lieten gebruiken, waren uiteindelijk niet in staat Rome te heroveren; sterker Rome begon aan gebiedsuitbreiding en oorlogvoeren over de Tiber heen. Zo viel na enige tijd en met veel moeite het Etrurische stadje Veii en zou de Etrurische macht geleidelijk door de Romeinen ingeperkt worden.

Dat de Etrusken uiteindelijk in de loop van de vijfde en vierde eeuw het onderspit tegen de Romeinen dolven heeft misschien ook wel te maken met het feit dat uit het noorden Keltische stammen Italië binnendrongen. Die Kelten die in het Latijn Galli heetten en in het Grieks Galaten, kwamen oorspronkelijk uit centraal Europa. Waarom zij verhuisd zijn is niet geheel duidelijk. Het zou kunnen

zijn, omdat ze verdreven werden door de Germanen. In ieder geval verspreidden die Kelten zich in die tijd naar het westen van Europa, waar zij zich meester maakten, nu Frankrijk geheten, maar in de tijd van de Romeinen Gallia. Verder trokken ze over zee naar Engeland en Ierland. Hier zitten ze nog steeds en de landstreek Wales heet nog steeds naar hen. Ook hun taal, het Gaelic, wordt daar gesproken. Overigens is de naam van Wallonië natuurlijk verwant aan Wales. Tenslotte zijn de Kelten ook doorgedrongen in de Griekse wereld tot in het huidige Turkije. De Grieken noemden hen Galaten.

Ook drongen ze in Italië door, waar ze zich in het noorden in de Povalakte vestigden en de stad Milaan stichtten.

Terug naar de Etrusken. Op deze Kelten hadden de Etrusken nauwelijks antwoord en zelfs de Romeinen konden uiteindelijk aan deze Kelten geen weerstand bieden. Het scheelde maar weinig of Rome was in 390 (de datum en het jaar staan niet echt vast) door de Keltische Senones ingenomen en verwoest. Volgens de overlevering zouden deze Senones onder leiding hebben gestaan van Brennus. Tegenwoordig bestaat het idee dat de naam Brennus een verlatinisering is van de Keltische koningstitel 'brennin'. Deze Brennus is in ieder geval wereldberoemd geworden door de woorden 'Vae victis.'

buste Brennus van een Frans marinierschip

Het gebruik van het ppp

Het ppp kan op verschillende manieren gebruikt worden:

1. **bijvoeglijk**: vir necatus: de vermoorde man/ de man die vermoord is
2. **zelfstandig/gesubstantiveerd**: dictum –het gezegde/woord, factum – het gedane/de daad, responsum – het geantwoorde/het antwoord
3. **dubbelverbonden/praedicatief**: congrueert met een naamwoord, maar je vertaalt het participium met een voegwoord, het naamwoord, waarmee het congrueert, wordt onderwerp en het participium wordt persoonsvorm. De voegwoorden zijn:
 1. temporeel/ van tijd: toen nadat
 2. causaal/redengevend: omdat, doordat
 3. concessief/toegevend: hoewel
 4. modaal/van wijze: terwijl

Opdracht 2

Vertaal de volgende woordcombinaties of zinnen.

1. socii vexati 2x
2. oppidum obsessum
3. sociorum in castra admissorum
4. In ostentam domum eum dimisimus.
5. Viri vexati exeunt.
6. Nos fame vexati ex oppido eximus.
7. Sitientes ad castra pervenimus.
8. socios alitos
9. Socius negans nos iuvare ex oppido exit.
10. Dei Gallos dimissos non iuvant.

11. Vobis persuasimus deos cultos nos non fame vexare.

12. Vis eos vexans propellit.

De voltooide passieve tijden

De voltooide passieve tijden maak je door het p.p.p. te gebruiken en dat met een vorm van esse te verbinden.

Perfectum: ppp sum – ik ben/werd ge...

plusquamperfectum: ppp eram – ik was ge..

futurum exactum: ppp ero – ik zal zijn ge—

Opdracht 3

Geef de volledige vervoeging en vertaling

- van necare perfectum passief vrouwelijk,
- van monere het plusquamperf. neutrum,
- van regere het fut. exac. mannelijk.

Opdracht 4

Vertaal.

1. vexata es	9. negatum est	17. adfectus est
2. perfectum erat	10. propulsa eris	18. cultus est
3. recepti eratis	11. alitus ero	19. relatus ero
4. propulsi sumus	12. recepta sunt	20. propulsus es
5. ostenti sunt	13. cultae erimus	21. recepta eras
6. obsessum erit	14. ostenta erat	22. relatae erunt
7. relata sunt	15. vexati erimus	23. aliti eramus
8. adfectae eritis	16. obsessi eratis	24. negata erant

25.perfecta erunt

27.culta eris

29.perfectus sum

26.vexati esse

28.adfecti eratis

30.vexatae sunt

Perfecta met praesens betekenis

In het Latijn bestaat een klein aantal perfecta dat in het Nederlands een tegenwoordige betekenis heeft:

odi – ik haat

suevi – ik ben gewoon te

memini – ik herinner me

novi – ik weet

Deze verba hebben een praesensbetekenis omdat het perfectum het resultaat van een handeling aan geeft. Zo betekent noscere 'leren kennen' en novi betekent dus eigenlijk 'ik heb leren kennen' en het resultaat is dus dat je iets 'weet'.

Opdracht 5

Geef van bovenstaande vier werkwoorden het futurum exactum en plusquamperfectum en de betekenis.

Opdracht 6

Vertaal. Let op alle tijden door elkaar.

1. vexabaris

7. ostendebam

13.noverunt

2. odisti

8. ostendisti

14.negata sunt

3. perficies

9. obsessum erat

15.propellemini

4. recipietur

10.referam

16.alitus erit

5. propulsi estis

11.adfici

17.recipis

6. sueveram

12.adfeci

18.recepistis

19.oderat

26.cultorum

33.negabitur

20.coluisse

27.relatus ero

34.perfecta eratis

21.ostendar

28.propulsus es

35.vexavisse

22.vexati erimus

29.recipiunt

36.culta eras

23.suevisti

30.relata esse

37.adficiuntur

24.obsessi sumus

31.alemini

38.perfeicient

25.adfecta es

32.alimini

39.vexatae eratis

Het beleg van Clusium

Voordat de Galliërs Rome bereikten, kwamen ze bij Clusium, een Etrurisch stadje boven Rome. De Galliërs waren op zoek naar land en vroegen de Clusini aan hen land af te staan om daar te wonen. Toen die dat weigerden, werd Clusium belegerd door de Galliërs. De Clusini wisten zich geen raad en besloten hulp te zoeken bij de in die tijd al militair toon aangevende Romeinen. Die waren misschien wel vereerd met dit verzoek, omdat men hen blijkbaar op waarde schatte, maar ze waren ook in verlegenheid gebracht, omdat hun beste generaal Camillus in ballingschap was. De Romeinen besloten de kwestie via diplomatie op te lossen en zij stuurden met de Clusini een gezantschap van die senatoren naar Brennus.

Opdracht 7

Vertaal onderstaand verhaal in correct Latijn.

Romani senatores a Brenno infecta re dimissi.

Postquam senatores ad castra Brenni pervenerunt, a duce Gallorum primo benigne recepti sunt. Deinde admissi ad Brennum nobilesque eius rogant: “Rex, cur Clusini tanta iniuria abs te adfecti sunt? Numquam tali iniuria te affecerunt, quali tu eos nunc?” **5.**

Rex talibus verbis respondit: “Cur vos putatis ab eis nihil iniuriae factum esse? Nonne novistis nos eos terram rogavisse? Omnes homines noverunt nos ab aliis populis propelli, nos nusquam terram habere et nos domos nusquam aedificare posse. Sed Clusinis tanta terra est, quanta simul eos et **10.** nos quoque alere potest. Nos, quibus nihil est, rogavimus id, quod omnibus aliis est, sed isti crudeles inhumanique, ius omnium hominum non colentes, negaverunt se nobis terram dare. Itaque aequum esse putavimus oppidum eorum obsidere.

adficere , -feci,-fectus	treffen	nonne?	niet? toch
admittere 3, -misi, -missus	toelaten	wel?	
aequus	billijk	novi <i>pf.</i>	ik weet
alere 3, alui, alitus	voeden	numquam	nooit
aut	of	nusquam	nergens
autem	maar	obsidere 3, -sedi, -sessus	belegeren
benigne <i>adv.</i>	welwillend	oppidum	vestingstad
bonus, melior, optimus		ostendere 3, -tendi, -tentus	tonen
castra <i>n.pl.</i>	kamp	perficere 5, -feci, fectus	voltooien
cedere + <i>dat.</i>	wijken voor	persuadere 2, persuasi, -suasus	
colere, colui, cultus 3	verzorgen, vereren, zich houden aan	overtuigen	
	wreed	pervenire <i>perf., perventum</i>	
crudelis	waarom	pervenire ad + <i>acc.</i>	bereiken
cur?	wegzenden	populus	volk
dimittere, -misi, -missus	huis	postea	daarna
domus <i>f.</i>	legerleider	postquam	nadat
dux, ducis	honger	postulatio	eis
fames 3 ^e <i>f.</i>	Galliër	primo	aanvankelijk
Gallus	onverrichter zake	propellere 3, -puli, -pulsus	voortdrijven
infecta re	onmenselijk	recipere 5, recepi, receptus	ontvangen
	onrecht	referre, rettuli, relatus	rapporteren
inhumanus	dus	simul	tegelijk
iniuria	recht	sitire	dorst hebben
itaque	meer	(<i>geen</i>	
ius, iuris <i>n.</i>	ontkennen, zeggen, dat niet	socius	<i>perf. en ppp)</i> bondgenoot,
magis	niets	vriend	
negare	als niet, tenzij	vexare	kwellen
	aanzienlijk	virtus, -tutis	deugd
nihil <i>n.</i>		vis, <i>acc. vim, abl. vi</i>	geweld
nisi		vita	het leven
nobilis		voluntas, -tatis	wens

Opdracht 8

Beantwoord de volgende vragen over bovenstaande tekst.

1. Uit de informatie van regel 2 en 3 kun je opmaken dat de senatoren niet onmiddellijk toegelaten zijn tot Brennus. Waaruit kun je dat opmaken?
2. Wat wordt in r.4 precies met 'tanta iniuria' bedoeld?

3. Hoe heet de constructie in r.8 'nos ab aliis populis propelli' en hoe moet je die vertalen?
4. Welk verwijt maakt Brennus de Clusini?
5. In welk opzicht zijn de Clusini volgens Brennus 'inhumani' r.11?
6. Wat is volgens Brennus blijkbaar 'ius omnium hominum' r.11?
7. In de huidige omstandigheden ziet Brennus maar twee mogelijkheden voor de Galliërs r.14 ff.. Welke twee zijn dat?
8. Waarom vindt Brennus r. 13-4 het billijk de Clusini te belegeren?
9. Wat is volgens Brennus de beste hulp van de Romeinen aan hun bondgenoten de Clusini?
10. Benoem en verklaar r. iuvabitis, ostenderitis r. 15, fame, vexatis r.16, istis, persuasistis r. 18.
11. r.21 maiorem. Dan wie of wat?

Opdracht 9

Vertaal de volgende zinnen.

1. Cui duci cedes?
2. Fame inhumana socii vexati erunt.
3. Populus Romanus, cuius virtus numquam ab ullo negata est, Gallos magna vi affecit.
4. Nonne nobiles Romani iniuria sociorum affecti erant?
5. Negavit a se Gallos dimissos esse.
6. Oppida ab istis obsessa esse negavimus.
7. Itaque in castra, in quibus novimus milites crudeli morte interfectos esse, a duce illorum militum receptus sum.
8. Nisi dei ab eo culti erunt, nos crudeli morte adficient.

9. Postquam a nuntiis postulationes hostium relatae sunt, a duce irato e castris propulsi sunt.

De Galliërs trekken naar Rome.

De Galliërs beslissen tot het leveren van een slag met de Clusini. De Romeinse gezanten geven de Clusini het advies om de slag aan te gaan. Ja, zelfs nemen de gezanten deel aan de strijd, maar één van hen, Quintus Fabius Ambustus werd herkend. Als gezant had hij niet deel mogen nemen en hij heeft nu tegen het goddelijk recht verstoten. Toen Brennus dit gehoord had, was hij ziedend en stuurde een gezant naar Rome om de uitlevering te vragen van de overtreders. Hoewel de senaat erkende dat Fabius en de andere gezanten de wet overtreden hadden, konden ze het niet van zich gedaan krijgen hen uit te leveren. Het volk steunde de senaat en zag een beloning van de gezanten eerder zitten dan bestraffing.

De Gallische gezanten brachten Brennus, die het beleg van Clusium had opgebroken, op de hoogte. Hij was woedend en trok op naar Rome. Hij trof de Romeinen bij de rivier de Allia. De Romeinen hadden een leger van 40.000 mannen (6 legioenen) gestuurd onder leiding van Quintus Sulpicius. De slag zou plaats gevonden hebben op 18 juli 390, hoewel er ook stemmen opgaan dat het 387 v.Chr. geweest moet zijn. Het werd de **Dies Ater** van de Romeinen.

Opdracht 10

Vertaal onderstaande tekst.

Tekst 14.2

1. Pugna ad ripam Alliae.

Postquam haec audita sunt, Brennus statim castra movit et alia oppida praeteriens sine mora recto itinere Romam perrexit. Romae omnes cives, omnes nobiles, quibus salus rei publicae curae esse decuit,

5. ab appropinquante hoste non sollicitantur. Non priusquam exercitus hostium viam unius diei a Roma aberat, Romani exercitum imperitorum militum hostibus obviam miserunt. Posuerunt castra X milibus passuum a Roma ad ripam fluminis Alliae, ubi in Tiberim influit.

Sed a Romanis res neglegenter gesta est: loca, in quibus castra posita
10. sunt, non ab eis explorata; deis sacrificia non facta; augurium non
captum. Apparet Sulpicium sensisse se Brennum Gallosque facile vincere
posse. Vae superbis.

Galli non in mediam aciem Romanorum impetum fecerunt sed
circumeuntes in cornu sinistrum imperitorum iuvenum invaserunt.

15. Hi miseri a Gallis in flumen pulsati trucidatique sunt. Alius exercitus
fugatus est. Plerique Veios fugerunt. Romam nihil de re gesta relatum.

Deis gratias agere debent Gallos non recto itinere Romam perrexisse,
sed magis animos ad praedam attendisse. Si non, certum est ab istis
Romam indefensam perfacile expugnatam fuisse.

20. Interim iuventus Romana in Capitolium, in quod arma portata erant,
se receperunt. Feminae, liberi, senesque in propinqua oppida missi sunt.

Etiam sacerdotes Vestalesque virgines Romam reliquerunt.

abesse a + abl.

acies 5^e f.

alius

alter, altera, alterum

animum attendere in + acc. 3 bezig zijn

verwijderd zijn van

slaglinie

ander, rest van

de een, de ander

apparet

appropinquare

augurium capere 5, cepi, captus de vogels

raadplegen

castra n.p. 2^e

het is duidelijk

naderen

kamp

circumire	gaan om/rond	per-	heel, zeer
civis, civis	burger	pergere, perrexi	verder gaan
cornu n. 4^e	horen, vleugel	plerique, pleraeque, pleraque	de meeste
curae esse dat.fin.	tot zorg zijn;	ponere 3, posui, positus	plaatsen
dat. + obviam	tegemoet	portare	dragen
debere + dat + acc.	iets aan iem. te	praeda	buit
danken hebben		praeterire, -ii	passeren
decet	het past	priusquam	voordat
dies 5	dag	propinquus	naburig
dubium	twijfel	pugna	slag
exercitus 4 ^e	leger	rectus	recht
explorare	verspieden	referre, rettuli, relatus	rapporteren
expugnare	veroveren	relinquere 3, -liqui, -lictus	verlaten
facere 5, feci, factus		rem gerere 3	oorlog voeren
facile adv.	makkelijk	res publica	de staat
flumen, -minis	rivier	ripa	oever
fugare	verjagen	Romae locativus	in Rome
imperitus	onervaren	Romam acc. regionis	naar Rome
indefensus	onverdedigd	sacerdos, -dotis	priester
influere 3	stromen in	sacrificium	offer
interim	intussen	salus, -utis f.	heil
invadere 3, -vasi in + acc.	aanvallen	se recipere 5, -cepi, -ceptus	zich terugtrekken
iter n itineris	reis, tocht, mars	senex, senis	grijsaard
iuvenis, -nis	jongeman	sentire, sensi, sensus	menen
iuventus –tutis f.	weerbare jeugd	sine + abl.	zonder
liberi 2 ^e	kinderen	sinister, -tra, -trum	links
locus, loca n.pl.	gebied	sollicitare	verontrusten
medius	middelst, het	statim	onmiddellijk
midden van		superbus	trots
miles, -itis	soldaat	Tiberis, -is	Tiber
milia n.pl. 3e	duizendtallen	trucidare	afmaken
mille	1000	ubi	waar
mittere 3, misi, missus	sturen	Vae + dat.	Wee aan
mora	uitstel	Vestalis virgo, -ginis	Vestaalse maagd
movere, movi, motus	(het kamp)	via	weg
opbreken			
neglegenter adv.	zorgeloos		
passus 4 ^e	pas		
pellere 3, pepuli, pulsus	drijven		

Opdracht 11

Beantwoord de volgende vragen.

1. r.2 'sine mora' Uit welke woorden blijkt dit ook?
2. Wat is het verwijt aan het adres van de homines en nobiles in r.3-5?

3. In de r.5-8 (Non .. influit) worden twee verwijten geuit aan het adres van de Romeinen. Wat zijn die verwijten? Citeer het Latijn waaruit je dat opmaakt.
4. r.9 'a Romanis res neglegenter gesta est'. Laat dit zien.
5. De kreet 'Vae superbis.' r.12 Is terecht. Leg dat uit.
6. Wat is slim van de tactiek van de Galliërs r. 13-14?
7. Waarnaar verwijst 'hi' r. 15?
8. Waarom is 'Gallos non recto itinere Romam perrexisse' gunstig voor de Romeinen r.17?
9. In r. 22 veronderstelt 'etiam' dat het vreemd is dat de sacerdotes en virgines vestales de stad verlaten. Waarom is dat bevreemdend?
10. Benoem en verklaar: 16 gesta, 17 perrexisse, 19 perfacile, 20 quod, 21 missi.

Opdracht 12

Vertaal de volgende woorden. Vermeld modus, tijd, naamval.

1. afuerant	13. factis
2. civi	14. moris
3. debueris	15. meminero
4. noveras	16. plerisque
5. appropinquantibus	17. perrexero
6. castrorum	18. motorum
7. imperitis	19. pulsae
8. apparuerat	20. oderatis
9. flumine	21. influebat
10. exploratas	22. perrexisti
11. circumis	23. sueverint
12. milium	24. moti eratis
25. propinquis	26. relictæ erant

27.trucidato

28.portatas

29.novimus

30.rapis

31.sensisse

32.positorum

33.portate

34.odisse

35.praetereuntis

36.senum

37.sueveramus

38.praeteriistis

39.salute

40.praeritum

41.relata sunt

42.posuisti

43.sacrificia

44.nos recepimus

45.trucidantes

46.virginis

47.meminerant

48.vestalibus

Opdracht 13

Vertaal onderstaande tekst

Tekst 14.3

VII. De dood van Nicolaus.

Cum autem Dominus volebat Nicolaum assumere, rogavit Dominum:

“Domine, angelos tuos mihi mitte.”; et cum inclinato capite angelos ad se

venire vidit et dictus est psalmus: ‘In te, domine, speravi usque’. Tradidit

spiritum anno domini CCC.XL.III., ubi caelestium melodia pulcherrima

audita est. Dum sepultus est in tumba marmorea, a capite fons olei et a

pedibus fons aquae profluxit et usque hodie ex eius membris sacrum

resudat oleum valens in salutem multorum.

Successit autem ei quidam vir optimus, qui tamen de sede sua ab invidioribus est depulsus. Postquam ille eiectus est, oleum fluere desiit, sed postquam is revocatus est, protinus emanavit. Post multum vero temporis Turci Miream urbem destruxerunt. XLVII vero milites Barenses illuc profecti dum quattuor monachi eis astant, tumbam sancti Nicolai aperuerunt ossaque eius in oleo natantia in urbem Baream delata ab eis sunt, anno domini millesimo octuagesimo septimo.

angelus	engel	marmoreus	marmeren
aperire, aperui	openen	melodia	melodie, lied
assumere 3	tot zich nemen	membrum	lid
astare + dat.	staan bij	Mireus	van Myra
Barensis	van Bari, <i>stad in het zuiden van Italië</i>	monachus	monnik
caelestis	hemels	natare	drijven
caput, capitis <i>n</i>	hoofd	oleum	olie
deferre, -tuli, -latu	overbrengen	os <i>n</i> , ossis	bot
depellere, -puli, pulsus	verdrijven	protinus	onmiddellijk
desinere 3, desii	ophouden	profectus	vertrokken
destruere 3, -struxi	vernietigen	profluere, -fluxi	tevoorschijn stromen
emanare	opwellen	protinus	onmiddellijk
ei cere 5, -ieci, -iectus	verdrijven	psalmus	psalm
fluere 3	stromen	quidam	een zekere
fons <i>m</i> , fontis	bron	resudare	zweeten
illuc	daarheen	sacer, sacra, sacrum	heilig
inclinare	buigen	sepelire, sepelivi, sepultus	begraven
invidus	jaloers	sperare in + <i>ab</i> .	mijn hoop stellen in
		spiritus	adem, geest

succedere + *dat.* opvolgen
tradere 3, -didi overhandigen
tumba tombe
Turci de Turken
ubi waar, op welk moment

usque
usque ad
valere
vero

continu
helemaal tot
vermogen hebben
echter

Sinterklaas' graf in Bari

**in excelsis deo
sic transit gloria
mundi
corpus Christi**

Leerwoorden

abesse a + <i>abl.</i>	verwijderd zijn van	interim	intussen
adficere , -feci,-fectus	treffen	iter n itineris	reis tocht mars
admittere 3, -misi, -missus	toelaten	memini <i>pf.</i>	ik herinner me
aequus	billijk	nonne?	niet? toch wel?
alere 3, alui, alitus	voeden	nusquam	nergens
apparet	het is duidelijk	obsidere 3, -sedi, -sessus	belegeren
appropinquare	naderen	odi <i>pf.</i>	ik haat
augurium capere 5, cepi, captus	de vogels raadplegen	oppidum	vestingstad
aut	of	ostendere 3, -tendi, -tentus	tonen
autem	maar	<i>perf. en ppp)</i>	
benigne <i>adv.</i>	welwillend	perficere 5, -feci, fectus	voltooien
bonus, melior, optimus		persuadere 2, persuasi, -suasus	overtuigen
castra <i>n.pl.</i>	kamp	pervenire <i>perf., perventum</i>	
colere, colui, cultus 3	verzorgen, vereren, zich houden aan	pervenire ad + <i>acc.</i>	bereiken
cornu <i>n. 4^e</i>	horen, vleugel	populus	volk
cur?	waarom	postulatio	eis
curae esse <i>dat.fin.</i>	tot zorg zijn;	propellere 3, -puli, -pulsus	voortdrijven
<i>dat + obviam</i>	tegemoet	recipere 5, recepi, receptus	ontvangen
decet + <i>acc.</i>	het past iem.	referre, rettuli, relatus	rapporteren
dimittere, -misi, -missus	wegzenden	Romae <i>locativus</i>	in Rome
domus <i>f.</i>	huis	Romam <i>acc. regionis</i>	naar Rome
explorare	verspieden	sacerdos, -dotis	priester
facile <i>adv.</i>	makkelijk	senex, senis	grijsaard
flumen, -minis	rivier	sentire, sensi, sensus	menen
fugare	verjagen	simul	tegelijk
imperitus	onervaren	sitire,	dorst hebben (<i>geen</i>)
indefensus	onverdedigd	sollicitare	verontrusten
infecta re	onverrichter zake	suevi <i>pf.</i>	ik ben gewoon te
influere 3	stromen in	trucidare	afmaken
inhumanus	onmenselijk	vis, <i>acc. vim, abl. vi</i>	geweld
iniuria	onrecht	vita	het leven
		voluntas, -tatis	wens

Grammatica les 14

participium perfecti passivi: het voltooid deelwoord

In het Latijn is het p.p.p. een bijvoeglijk naamwoord van de 1^e/2^e declinatie, te vergelijken met bonus.

Vorming: in principe maak je het p.p.p. van alle conjugaties door achter de stam -tus/ta/tum te zetten.

Bijzonderheden:

- 2^e conj.: de stam -e- verandert in -i-
- 3^e conj.: g+t → ct en b+t → pt
- met name verba met stam op -t- en -d- krijgen achter de stam – sus/sa/sum;
 - t+d → -sus/sa/sum
 - stam op -g+s → -xus

conjugatie	vorming	betekenis
algemeen	stam -tus/ta/tum	--t/-t/-en
1 ^e lauda-re	lauda-tus	geprezen (zijnd)
2 ^e mone-re	moni-tus	gewaarschuwd
3 ^e reg-e-re scrib-e-re mitt-e-re fig-e-re	rec-tus scrip-tus missus fixus	bestuurd geschreven gestuurd vastgemaakt
4 ^e audi-re	audi-tus	gehoord
5 ^e cap-e-re	cap-tus	genomen

Het gebruik van het ppp

Het ppp kan op verschillende manieren gebruikt worden:

4. **bijvoeglijk:** vir necatus: de vermoorde man/ de man die vermoord is
5. **zelfstandig/gesubstantiveerd:** dictum –het gezegde/woord, factum – het gedane/de daad, responsum – het geantwoorde/het antwoord

6. **dubbelverbonden/praedicatief**: congrueert met een naamwoord, maar je vertaalt het participium met een voegwoord, het naamwoord, waarmee het congrueert, wordt onderwerp en het participium wordt persoonsvorm. De voegwoorden zijn:
5. temporeel/ van tijd: toen nadat
 6. causaal/redengevend: omdat, doordat
 7. concessief/toegevend: hoewel
 8. modaal/van wijze: terwijl

De voltooide passieve tijden

De voltooide passieve tijden maak je door het p.p.p. te gebruiken en dat met een vorm van esse te verbinden.

Perfectum: ppp sum – ik ben/werd ge...

plusquamperfectum: ppp eram – ik was ge..

futurum exactum: ppp ero – ik zal zijn ge—